

DELIA MOISIL, GEORGES DEPEYROT, *Les trésors de deniers antérieurs à Trajan en Roumanie*, Ed. Moneta, Wetteren, 2003, 255 p.

Apariția lucrării pe care o prezentăm reprezintă un eveniment editorial ce trebuie menționat, deoarece înscris apariția unei lucrări științifice de numismatică românească în condiții editoriale occidentale. Lucrarea este publicată în Belgia și face parte din colecția Moneta.

Autorii arată că în ultimii zece ani au apărut numeroase studii și cercetări privitoare la tezaurile de monede de argint din Imperiul Roman. Ei doresc, ca prin această lucrare, să aducă o completare acestei investigații printr-un studiu cu privire la tezaurile de pe teritoriul României. Această lucrare se alătură unor cercetări regionale publicate de cercetători din Bulgaria și Polonia.

Se subliniază că acest volum nu se ocupă cu întreaga circulație monetară anterioară cuceririi lui Traian. El are

ca subiect de studiu numai denarii romani de la semnalarea lor în tezaure până la apariția primelor monede cu numele lui Traian. Monedele grecești sau imitațiile lor în atelierele celtice din regiune nu au intrat în câmpul de cercetare.

Reperele eronologice ale lucrării sunt, pe de-o parte, găsirea celei mai vechi monede romane în tezaurile descoperite, iar celălalt reper este găsirea primei monede cu numele lui Traian. S-au inclus în acest studiu doar tezaurile monetare care erau inventariate și monedele care puteau avea referințe în lucrarea lui M. Crawford (*Roman Republican Coinage*, London, 1970) înălăturându-se descoperirile cunoscute doar prin menționări generale sau cu inventar sumar.

Cartea este împărțită în două părți, prima referitoare la denarii republicani din România, și o a doua parte care este o comparație a descoperirilor din România cu cele din Bulgaria.

Întâi se face o prezentare a importurilor de denari republicani care se termină în jurul anului 70 a.Chr., stabilindu-se perioade de intensitate maximă a importurilor. Punctul de referință al calculelor l-au constituit ștanțele utilizate în fiecare emisie după aprecierile lui M. Crawford, calculându-se astfel o medie cu monedele descoperite la noi (raportul este de 3/1). Această medie a fost folosită pentru a se stabili perioadele de supraabundență a denarilor sau perioadele de sub-abundență a acestora.

Evoluția generală a curbei din graficul rezultat subliniază, după autori, câteva evenimente. Astfel, perioada de supraabundență de denari debutează către 150/145, urmată în jurul anilor 135/125 de o perioadă de un puternic aflux de monede ce se menține, cunoscând o perioadă maximală către 110 a.Chr. O a doua fază de puternic aflux este observată către anii 115/95, fiind urmată de o perioadă de stabilitate. A treia fază de supraabundență și cea mai importantă este cea care începe în jurul anului 95 și durează până către anii 80, când are tendința să scadă. Ultima perioadă se caracterizează printr-o scădere a afluxului de denari, iar după anii 70 spre 65 se termină afluxul de denari republicani.

În continuare, se prezintă circulația și imobilizarea monedelor, întâi cele romane de argint, apoi cele grecești. În privința circulației monedelor, autorii arată că trebuie luată în calcul viteza de circulație și observarea rupturilor în evoluția uzurii monedelor. Astfel, se observă că greutatea denarilor republicani din tezaurele dintre 139/130 și 39/30 este stabilă și destul de mare, neprezentând urme puternice de uzură. În tezaurele puțin mai târzii, adică cele din anii 20, apar urme de uzură cu greutatea mult mai mică. Explicația acestui fenomen constă în tezurizarea primilor denari sosiți în România, și folosirea lor poate ca „rezervă de valoare” sau ca daruri pentru unii din șefii de trib. Uzura monedelor din tezaurele din anii 20 și cele mai târzii ridică probleme importante. Sunt două ipoteze după autori care ar putea explica aceste tezurizări de monede uzate. Prima ipoteză susține că monedele mai ușoare, adică mai uzate, au fost păstrate în circulație, pe când cele mai grele au fost tezurizate. În anii 20 tezurizarea s-a făcut fără a mai ține cont de uzura acestora. Această ipoteză nu are corespondență în nici un studiu apărut până acum. A doua ipoteză mai verosimilă ar fi o modificare a stocului monetar din Dacia în anii 20. Este plauzibil, spun autorii, ca monedele „grele” să fi avut o altă istorie decât cele „ușoare”. Tezaurele care conțin denari dintre 130-70 a.Chr. au alături de aceștia și

monede grecești de Thasos, Dyrrachium sau Apollonia. Monedele de proveniență grecească se răresc spre anii 30 când bispu cu desăvârșire. Aceste mase de denari au sosit înainte de anii 70, pe când cei tezurizați după anii 30 ar fi sosit în jur de această dată și au altă proveniență.

Concluziile privind greutatea monedelor par fi sintetizate astfel:

Între anii 140-70 Dacia importă în masă denari ce sunt imediat tezurizați; între anii 70-30 tezaurele au monede vechi puțin uzate completate de monede noi; după anii 30, după Actium, sosește o mare cantitate de denari care prezintă urme puternice de uzură.

Despre circulația monedelor grecești, se arată că ele se găsesc în număr mare în primele tezaure de denari, dar ele scad în anii 80, dispărând după anul 30.

Evenimentele subliniază câteva fapte: denarii au apărut odată cu cucerirea de către romani a teritoriilor orientale; denarii au fost împărțiți în timpul campaniilor militare din această zonă; momentul întreruperii corespunde cu stabilirea prezenței romane la Marea Egee și Marea Neagră.

Interpretarea importurilor de monede în aceste teritorii se împarte în două mari categorii. Prima categorie de ipoteze, susținută de Crawford, stabilește că motivul importurilor este comerțul, pe când cea de a doua, susținută de M. Chișescu, printre alții, subliniază importanța mercenariatului. Autorii conchid următoarele: denarii romani au ajuns în Dacia în număr mare, și nu au fost puși în circulație, ci au fost tezurizați. Nu se poate exclude sosirea denarilor prin comerț sau prin servicii (vânzarea de sclavi, mercenariat)

A doua parte a studiului este o comparație între tezaurele din România cu cele din Bulgaria. În secolul I a.Chr. se observă o afluență mai mare de denari din Occident în Dacia decât în teritoriul de la sud de Dunăre, favorizată de afluxul de denari din vest spre est. La sfârșitul aceluiași secol acest aflux se schimbă și atunci Dacia primește monedele prin intermediul teritoriului sud-dunărean.

Partea cea mai importantă a cărții o constituie catalogul cu tezaurele de denari republicani și imperiale timpurii descoperite pe teritoriul actual al României. Tezaurele sunt prezentate în ordine cronologică. Elementul de datare este dat de ultima monedă. Clasificarea monedelor este următoarea, întâi cele grecești și apoi cele romane, în ordinea dată de Crawford, urmate de imitațiile celor republicane, ale celor imperiale cu imitațiile lor și monedele ilizibile diverse.

Fiecare catalog este precedat de triuriter bibliografice prezentate în ordinea aparițiilor. Se pot găsi edițiile princeps unde apar tezaurele și un mic text cu câteva indicații suplimentare.

Lucrarea se poate înscrie atât prin forma științifică, cât și prin calitatea editării alături de celelalte lucrări din domeniu apărute în Occident. Este de admirat acest fapt, deoarece în acest mod tezaurele, dar și studiile românești

asupra lor, devin mai bine cunoscute lumii științifice internaționale.

VALENTIN-ȘTEFAN PIFTOR